

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE YEMEK DESTANLARI

Nurettin ALBAYRAK

Türk halk edebiyatında, başta saz şairleri olmak üzere, genellikle 11’li hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimiyle koşma biçiminde, 7’li veya 8’li hece ölçüsü ve mâni katarıyla söylenen ve toplum hayatını hemen her yönüyle yansıtan uzun manzumelere destan adı verilmekte ve bu destanlara eskiden beri rastlanmaktadır. Bu tip destanlar içinde, fazla olmamakla beraber, yemek destanları da yer almaktadır.

Merhum Âmil Çelebioğlu’nun Latin harfleriyle neşrettiği ve XVIII. yüzyılın II. yarısında kaleme alındığı tahmin edilen *Ramazân-nâme* adındaki büyük ihtimalle anonim eser, özellikle İstanbul mutfağı hakkında o döneme ait önemli bilgiler içermektedir(1). Yüz otuza yakın “fasıl”dan oluşan eserin en ilgi çekici bölümlerini sebze, meyve, tatlı ve yemekleriyle İstanbul mutfağı oluşturmaktadır. Mâni katarından oluşan bu bölümlerden biri olan “Reçeller Faslı”nda o günün yemeklerinden de sıkça söz edilmektedir.

Geldi ramazân-ı şerif
Ehli diller gâyet zarîf
İftârı size söyleyem
Olmaz mı sultânım lâtif

O reçeller (hep) cem’ ola
Nakleysem size n’ola
Hep reçellerden nâziktir
Kayısı reçeli ola

Evvel iftâra çekerler
Siniye kaşık dökerler
Tabak-ı kaymak üstüne
Firengî şeker ekerler

Ye kebabı biberlice
İç şerbeti anberlice
Ehl-i keyfe safâ verir
Tel kadayıf şekerlice

Pişmiş olsa hem sükkeri
Kızılıcığın yok bedeli
Kabağla ayva reçeli
Alıyor âlem ekseri

Naziktir ceviz reçeli
Seyrek bilinir ekseri
Hep reçellerden lâtiftir
Turunç reçelin yemeli

Zencefil reçelin makbûl
Uskuncuna (2) gayet makbûl

Reçellerin envâ'ı var
Bazısı hatırdan meçhul

Sözümüz yoktur zeytuna
Uyalım biz de kaanûna
Âlâsı Girid zeytunu
Yemeyen benzer mecnûna

Hoştur Tirilye zeytunu
Âlem olmuştur meftûnu
İftarda gâyet nâziktir
Helva olursa sabunu

Çiğ bal ile yenir kaymak
Lâzımdır irfana uymak
Yahniyi dolmayı kim yer
İftâr ile gerek doymak

Hem yumurta nâzik olur
Sucuk ile pişse n'olur
Ekşili köfteli çorba
Cümlesinden evvel gelir

Ayasofya'dan al çörek
Lâzımdır baklava börek
Hocapaşa'nın simidi
İftarda bulunmak gerek

Yahni taamların başı
Dolma anın karındaşı
Aralıktan kaldırmayın
Muhallebiyle sütlaşı

Pişse mümessek (3) kahveler
Ehl-i keyfin yüzü güler
Bâzı ehlikeyifli olur
Bir bütün kızveyisiler (4)

Burada dikkat çeken hususlardan biri, sözü edilen “kebab” acaba hangi kebaptır?

İkinci destan “Askerin Yemek Destanı” adını taşıyan ve yakın bir döneme ait, koşma nazım biçimi ile söylenmiş bir destandır.

Soğan paşa olmuş gözlük gözünde
Elma memur olmuş aylık izinde
Reçel inzibat mı durmaz sözünde
Askeri doyuran bulgur pilavı

Pirinç firar etmiş askeri üzer
İspanak mahkûmdur hapiste gezer
Nohut kâtip olmuş nöbeti yazar

Askeri doyuran bulgur pilavı

Çayla zeytin kalk borusunu çaldı
Pırasa tüfeği eline aldı
Fasülye askeri cepheye saldı
Askeri doyuran bulgur pilavı

Hoşaf albay olmuş gitmiş alaya
Yoğurt hâkim olmuş bakmaz davaya
Taze üzüm küsmüş gitmez sılaya
Askeri doyuran bulgur pilavı

Armut eğitime özenemedi
Muz çürüğe çıktı gezinemedi
Biber kursa gitti kazanamadı
Askeri doyuran bulgur pilavı

Peynir çavuş olmuş sopa elinde
Patlıcan kibirli eli belinde
Erik kayıp olmuş Arap çölünde
Askeri doyuran bulgur pilavı (5)

“Yârenlik” adını taşıyan ve yöre ağzıyla söylenen aşağıdaki manzume ise özellikle o yöredeki insanların sevdiği / sevmediği yemeklerden söz etmektedir.

Herif bugün kuzu eti alursa
İlahana (6) dolmasına öliyem
Eğer sütü biraz bolca olursa
Guymağın derdinden deli oliyam

Yaprah dolmasına soğan keyifdür
Cılvıraya (7) mor badılcan (8) hayıfdur
Pirinç pilavına sabrım zayıfdur
Gaşuğlu gaşuğsuz haman dalıyam

Köfteye yahuşur soğanın özü
Erişte çorbası doyurmaz bizi
Hele hamur günü (9) güveç löylezi (10)
Bir gün evvel keyifleniy güliyam

İşkembeyi nedim içi fişgılı (11)
Biz bilmezük şambabayı keşgülü
Misafire aluçalı (12) eşgili (13)
Çoh mahbula geçtiğini büliyam

Yayadım yoğurt ahşam sağdım ineği
Babuggonun (14) çohdur işi emeği
Sütlü muhallebi tango (15) yemeği
Kelecoşun (16) tabağını siliyam

Öğlen olur peştemalı düğlersen
İneği sağıp da tuta bağlarsan
Guymağın (17) üstüne yağı dağlarsan
İşte ben de bundan keyif alıyam

Demligimiz yeşil semaver büyük
Yayılp herifnen aşga geliyök
İkimiz de birer türkü büliyök
Herif behen ben herife söyliyem (18)

1. Âmil Çelebioğlu, *Ramazan-nâme*, İstanbul 1995.
2. “Uskuncuna” kelimesinin anlamını Çelebioğlu “Lûgatçe” bölümünde vermemiş, mevcut sözlüklerde de bu kelimeye rastlanmamıştır.
3. Mümessek: içine misk karıştırılmış, misk gibi kokan, mis kokulu.
4. Çelebioğlu, *a.g.e.* s. 50-52.
5. Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 133.
6. İlahana: lahana.
7. Cılvıra: bulgura sebze doğranarak yapılan bir çeşit bulgur çorbası.
8. Badılcan: patlıcan.
9. Hamur günü: tandırda ekmek pişirilen gün.
10. Löylez: kuru fasülye.
11. Fışğı: hayvan dışkısı.
12. Aluç: yeşil erik.
13. Eşgili: İçine kavurma, bulgur, bakla, sivri biber, domates ve ekşi olması için yeşil erik konularak pişirilen sebze çorbası.
14. Babuggo: yufka, süt ve tereyağı ile yapılan yemek.
15. Tango: modayı çok yakından takip eden ve moda eksiksiz uyan kadın, sosyete.
16. Kelecoş: ufak ufak doğranmış ekmek parçaları üzerine sarımsaklı yoğurt ve dövülmüş ceviz konularak yapılan yemek.
17. Guymağ: kavrulmuş un ve dağlanmış tereyağı ile yapılan yemek.
18. Mehmet Bayraktar, *Kültürel Yönleri ile Anam Babam Erzincan*, Ankara 1994, s. 97. “Yarenlik” şiirinde geçen mahalli yemek adları ve kelimeler Metin Tombul, *Örneklerle Açıklamalı Erzincan Dil Sözlüğü* (Erzincan 2007) adlı eserden faydalanılarak anlamlandırılmıştır.